
HUSZADIK SZÁZADI DOKUMENTUMOK

Z. Tóth Csaba

1914 – A BRIT FELELŐSSÉG KÉRDÉSE

A korszak

A XIX. század Európában a forradalmak, a birodalmak és az ipar lendületes fejlődésének kora. 1789-et követően az európai népek lelkében feltámad a szabadságvágy, az emberi méltóság követelése, a fennálló rend emberibbé alakításának akarata. A század utolsó harmadában azonban ez a szabadságvágy mintegy leszáll az anyagi szférába, eggyé válik a technikai vívmányok, a tőke és az állam nyújtotta lehetőségek élvezetével, sőt szinte bekebelezik ezek a lehetőségek, és a liberalizmus tágas, nemes eszméjét eredeti tartalmától eltérítve pusztá jelszóvá silányítják. Ebben az eltérétsben egy hatalmi impulzus látszik megnyilatkozni, amely birtokba veszi a tudat gyökeresen új erőit, melyekkel az ember a saját bensőjéből kiindulva akarja kialakítani az életét, nem pedig külső, állami-tekintélyi előírások alapján.

E szabadság-törekvés mögött *eredetileg* nem valamiféle konspiráció állt, nem is pusztán a külső körülmények hatása, hanem egy reális szellemi-életani jelenség, amely a XV. század közepétől, az újkor kezdetétől megnyilatkozott, és végső alakját – mélypontját – a XX. században érte el: a gondolkodás fokozatosan a fizikai agyhoz kötődött, aminek következtében megszűnt a régi szellemi indítékok átélése, az emberi lélek mintegy üressé, a gondolkodás árnyyszerűvé, absztrakttá, materialisztikussá vált, még a vallási igazságok tekintetében is. A XV. századot megelőzően az emberiség képes volt egy ösztönös szellemi inspiráció befogadására, amely nem az érzéki tapasztalásból és gondolkodásból származott a fizikai agy közvetítésével, hanem ténylegesen a szellemi világból. Másfelől, szellemi oldalról viszont új fordulóponthoz érkezett el a nyugati emberiség: ebben a belső ürességben fokozatosan felébredt az egyéni önállóság érzése, a gondolatok sajátunkként való tapasztalása, mint a jövő szellemi csírája, s ezzel a lelkek számára megnyílt egy felfelé vezető új út.

Lényegében ez a kellően még nem tudatosított belső felemelkedés tette fokozottan láthatóvá, vizsgálhatóvá az anyagi világot, de az embert megigézte a látvány, és elfelejtett képességeinek forrására tekinteni: elkezdte a fizikai összetevőire visszavezetni a világmindenség szellemi erői által vezérelt életet, ami időlegesen egybentartja ezeket a fizikai összetevőket, és az agyi folyamatokra visszavezetni az ember lelki-szellemi-éneli létét. Ennek a kettős folyamatnak a terméke az újkor materialista kultúrája a filozófiától a természettudományokon és redukcionista lélektanon, a történetíráson át a világgazdaságig, ezek minden áldásával, csapásával, ellentmondásával együtt, de csak úgy érthetjük meg ezt a jelenséget, és úgy léphetünk tovább az előző korszakhoz hasonlóan kialakult ideológiai bálványimádásból, a sokszor nagyon is tendenciózus „felvilágosult” sztereotípiákból, ha az embert és a világot fizikai és lelki-szellemi erőinek organikus összetartozása, élő kapcsolata alapján vizsgáljuk. Előbb elevenné kell tennünk a képzetalkotást, a gondolkodást, melynek „kapuján” át, az elfogulatlan figyelem

megerősítésével eljuthatunk a gondolkodás nem-anyagi forrásáig. Azután képesek leszünk magunkba fogadni az élet, akár a szociális élet magasabb igazságait, melyek áldást jelenthetnek a bennünk élő szellemi jövőcsíra, a különbségek felett álló, egyetemes, krisztusi éntudat fejlődése számára.

A XIX. század második felére tehát egy minden megelőzőnél kontrasztosabb, köztes „már-nem” és „még-nem” állapot alakult ki, és ez az állapot ma is fennáll, ma is ebben élünk, miközben a látótérből lassanként elvész maga az ember, maga a valóság, holott itt vannak bennünk a szükséges lelkierők, amelyek csupán megfelelő megismerésekre, szellemi impulzusokra várnak. Korunk fő problémáját abban látom, hogy ebbe a vákuumba az 1880–90-es évek óta minden korábbinál erőteljesebben beférkőzött a nyugati hatalmi elitek és egy bizonyos okkult tudással rendelkező titkos politika manipulatív akarata, amely a legkülönbözőbb eszme- és életpótlékok, ellenségek útrabocsátásával, fölerősítésével igyekszik fenntartani a látszólagos és valódi ellentéteket és elfedni, eltorzítani egy mélyebb helyzetértékelés lehetőségét, végső soron a szabadság értelmét, az individuális emberi fejlődés valódi célját: a szellemiséggel való élő kapcsolat megtalálásának lehetőségét, a „menynek országa” eljövételét, amely bennünk jön el, és nem valamely külső „birodalom” által.

A német-angol ellentét

Mint az tudható, Németország és Anglia volt a két nagyhatalom, melyek között kialakult e nagy átmeneti korszak fő versengése, amely végül az I. világháborúhoz vezetett. Németország, mint egységes császárság csak 1871-ben alakult meg és szédületesen gyors fejlődésen ment át: feudális jellegű agrárországból a század végére, néhány évtized alatt ipari-katonai nagyhatalom lett. A németiség célja az volt, hogy megerősítse kontinentális helyzetét és egyensúlyt teremtsen más országok, különösen Anglia hegemón, bár gyöngülő törekvéseivel, egyeduralmával szemben, kulturális, gazdasági és katonai értelemben.

Anglia külső téren jobb helyzetben volt. Itt a személyiség természetszerű önállóvá válásának folyamata, egy nagyfokú materialisztikus tudatosság már a XVII. század elejétől kibontakozott, és 200 év alatt a kereskedelmi tőke felhalmozása és a gyarmatok – különösen India – megeremtetették a modernizáció külső alapjait. Anglia világhéghőseget vívott ki magának, amelyhez feltétlenül ragaszkodott. Németország pedig az újonnan megérzett szellemi önállóságból fakadóan törekedett helyzet biztosítani magának és a közép-európai gondolatnak, kétségtelenül nem minden konzervatív jelleg nélkül, bár korabeli szembenállásuk korántsem egyszerűsíthető le valamiféle „haladó-konzervatív” ellentétre, mint ahogy ezt a felületes nézetet egyes történészek hirdetik – Anglia és a „haladás” javára. A valóság ennél bonyolultabb és sok szempontból épp a fordítottja annak, amit a tömegpropaganda hangoztat: Németország – 1879-től a Monarchiával az oldalán – képviselte (és persze még inkább kellett volna, hogy képviselje) a fejlődés morális-szellemi kiegyensúlyozó erőit, amely figyelembe akarja venni a teljes

embert (az orosz-szláv kultúrához hasonlóan), Anglia pedig a lehúzó, materialisztikus áramlatot testesítette meg, amely lényegében csak a gazdasági erőket veszi figyelembe. Rudolf Steiner 1920-ban az imperializmus három történelmi áramlatáról szólva jellemzi ezt a gazdaság-centrikusságot: „*az első az imperializmus keleti fázisa, amelyben a királyt ténylegesen istennek tekintették a földön; a második, az imperializmus középkori európai fázisa, amelyben a király csupán Isten szimbóluma volt; és a harmadik fázis, amelyben most élünk, a gazdasági imperializmusé, amely elkerülhetetlenül elhozta az 'üres szavak' állapotát, az üres frázisokat, amikor csupán az önérdékű gazdasági realitások motiválják a politikát, melyeket üres szavakkal lepleznek el, dicsérve a korábbi korok értékeinek halott héjait.*” (Boardman, 2). A birodalmi frázisokat azóta felváltották a globalizáció frázisai a kiegyensúlyozott, emberközpontú gazdasági világfejlődés helyett. Nézzünk e frázis-politika álarca mögé, felvillantva néhány jellemző töredéket képviselőinek felfogásából és tevékenységéből, amelyek főszerepet játszottak a világháború kitörésében.

A liberális imperializmus

Angliában a XIX. század második felétől, mintegy a korszak szellemi alapvonásának szimptomájaként megjelent a liberális imperializmus, az önmagát túlélni akaró birodalmi-faji impulzus. A nyugati történetírás ezzel az ellentmondó fogalom párral jelöli a korszak vezető angol irányzatát (radikális volta miatt nem vehető egy kalap alá a mi XIX. század végi mérsékelt nemzeti szabadelvűségünkkel, sem a hagyományos konzervatívizmussal, a valódi szabadelvűséggel pedig végképp nem). Az angol politikusok egy csoportja – a korszaklemből fakadóan voltaképp helyesen – a szabadkereskedelemben látta a Brit Birodalom fennmaradásának, kiterjesztésének zálogát. De létrejött egy ellentét a liberális párton belül is, a radikális imperialista „free trader”-ek és a „little Englander”-ek, az izolacionista szabadkereskedelem-hívők között. A liberális imperialisták fellépésével Angliában elkezdődött egy időszak, despotikus hatalmi impulzus átmentési kísérlete az új, megváltozott körülmények közé, a korporatív – vagyis a bankok, trösztök, részvénytársaságok, a nagy ipari, kereskedelmi korporációk által uralt – államformába, melyet jelenleg csak erős megszorításokkal nevezhetünk liberális demokráciának. A fő hatalom a valódi okkult csoportok nagyszabású, de önérdékű intenciói szerint az ún. Cecil-bloktól (ennek a több arisztokrata családot magába foglaló befolyásolási hálózatnak a feje Salisbury grófja, Robert Arthur Cecil volt) a XIX. század utolsó évtizedeiben a voltaképpeni liberális imperialista Rhodes-Milner csoporthoz került, melyet Carroll Quigley „*a huszadik század egyik legjelentősebb történelmi tényezőjének*” nevezett. Az alapvető cél a brit-amerikai újraegyesítés volt, az angolszász nyugat által uralt világkormány és ehhez vezetők

A. Milner

Robert Arthur Cecil

fontos lépésként egy európai unió; az ennek eléréséhez szükséges eszközök feletti ellenőrzés (politika, nevelés, sajtó, gazdasági hatalom, privilégiumok osztása, befolyásos családok kapcsolata, irányítható emberek kiválasztása) a Rhodes-Milner csoport kezébe került. E generációváltást követően a csoport a nyilvános parlamentáris politikát lényegében megfosztotta önállóságától, ahogy Rudolf Steiner megállapította: „*Egészen a 90-es évekig Anglia a derék, becsületes parlamentarizmus tökéletes példája volt... de idővel... szükségessé vált egy bizonyos intézmény létrehozása, mert nem lehetséges mindenféle összeköttetéseket igénybe venni, ha mindennek a parlamenttől kell jönnie. Ezért a külügyek irányítása kikerült a parlament, sőt a külügyminisztérium ellenőrzése alól is, és egy bizottság kezébe került, amely kizárólag a kabinet tagjaiból és bizonyos külügyi tisztviselőkből állt... A 90-es években az a hely, ahol minden szál összefutott, elkülönült a külső politikától, és ami így nem sokkal többet jelentett, mint árnyékpolitikát, s csupán elfedte azt, ami valójában történt... Így abban a pillanatban, amikor szükségessé vált a szálak összefogása, a cselekvés színterét áthelyezték a külső tekintetek elől egy rejtett helyre, a külügyminisztérium egy úgynevezett bizottságához.*” (Kortörténeti vizsgálódások – az igazságtalanság karmája, 1916. Boardman, 1/1). Steiner nyilván a Rhodes-Milner csoportra gondolt, amely a Salisbury-kormány időszakában, 1895-ben kezdte meg működését Joseph Chamberlain, gyarmatügyi miniszter mellett (Dél-Afrika, Jameson-felkelés). Később a külügyminisztériumban az ún. *permanent vagy assistant under-secretary* (állandó miniszterhelyettes) és a miniszteri magántitkári tisztség birtoklása volt az egyik fő befolyásolási módszerték.

Ami felfogásukat illeti, a csoport tagjai, ha a birodalom általuk elképzelt érdekei úgy kívánták, kameleon módjára változtatták nézeteiket a kolonializmustól a rasszizmusig vagy a liberális antinacionalizmusig, sőt, ami a legmeglepőbb, egyfajta nem-demokratikus szocializmusig, akár egymással párhuzamosan is, hogy a közhangulathoz igazodva és azt formálva elérjék rövidebb-hosszabb távú céljaikat. Emellett – mint Quigley írja – közgazdaságilag még egyes pénzembereik is „*fantasztikusan tudatlanok*” voltak. Biztosítani akarták a brit uralom alatt létrehozandó *commonwealth* népeinek jólétét, „*de vonakodtak megosztani ezekkel a tömegekkel a politikai hatalmat, ami lehetővé tenné, hogy saját jólétüket keressék*”. Ennek megfelelően például Lord Esher (1852–1930), a csoport befolyásos tagja, Viktória királynő és VII. Edward szürke eminenciása „*a középosztály lerombolását elkerülhetetlennek tekintette és úgy érezte, hogy a jövő a munkásságé és egy adminisztratív államé*” (Quigley), a háttérben természetesen a ki nem mondott oligarchikus pénz hatalommal és az egyoldalú, dekadens politikai okkultizmussal. A csoport „*Angliát mindazon értékek védelmezőjének tekintette, ami kifinomult és civilizált a modern világban, éppúgy, ahogyan Athén kiállt ugyanezekért az értékekért az ősi világban. Britannia missziója az ő értelmezésükben az, hogy fenntartsa a szabadságot és világságot a teokrácia*

és sötétség (azaz az önkényuralom) erőivel szemben Ázsiában, sőt Közép-Európában” (Quigley). Ugyanakkor úgy vélték, miként a csoport egyik legjelentősebb tagja, Milner utáni vezetője, Lionel Curtis írta 1916-ban – nem kevésbé despotikusan és tévesen –, hogy az állam iránti kötelességtudat ösztönzi az embereket a szabadságra (Quigley).

A csoport létrejötte óta lezajlott világeseményeket szemlélve azt kell mondanunk, hogy az valósult meg, amit tagjai maguk elé tűztek. Elérték, hogy összeomlottak a közép- és kelet-európai „teokráciák” és középosztályok – azaz a leginkább riválisaik –, és megszületett az Európai Unió.

Ennek a hatalmas „projektnek” az első, tudatosan előkészített fázisa az I. világháború volt. Ezeket az összefüggéseket többé-kevésbé ismerték a központi hatalmak vezetői – W. T. Stead 1902-ben kiadta Cecil Rhodes *Hitvallását* –, és mint Lichnowsky herceg (1912 és 1914 között a londoni német nagykövet) írta: „A világ az angolszászokhoz, oroszokhoz és japánokhoz fog tartozni, és a német egyedül marad Ausztriával és Magyarországgal. A gondolat és a kereskedelem révén fog uralkodni, nem a bürokrata és a katona révén. Túl későn jelent meg, és utolsó esélyét, ... egy gyarmatbirodalom megalapítását, megsemmisítette a világháború... Meg fog valósulni a nagy Rhodes terve, aki az emberiség üdvének tekintette a brit imperializmus terjeszkedését.” (My Mission to London). Bár a felfelé vivő és a lehúzó erők sosem jelennek meg tisztán az egyes emberi lényben vagy egyes népekben, és tudnunk kell különbséget tenni a népek és vezetőik, illetve az őket irányító politikai ideológia között, az I. világháborút úgy is tekinthetjük, mint német-osztrák-magyar részről heroikus és kétségbeesett szembeszegülést az időszerűtlen brit világuralmi impulzussal – szellemi oldalról szemlélve, mint Mihály küzdelmét a sárkánnyal.

A konfliktus kifejlődése

A nyers hatalmi-gazdasági érdekek morális köntösbe, frázisokba bújtatása rég bevált eszköze a hódításra berendezkedett brit külpolitikának. Ennek szolgálatában állt a *The Times*, amely 1884-től a Cecil-blokk, majd a Rhodes-Milner csoport propagandájának fő eszköze volt. (Az Astor-család révén tulajdonukba is került 1922-ben.) Céljaiknak megfelelően a *The Times* provokatívan németellenes cikkeket, tudósításokat jelentetett meg. „A *The Times* hivatalos történetírója még ma is képtelen belátni, hogy a lap irányvonala 1895-től 1914-ig németellenes volt, és mint ilyen, hozzájárult az angol-német viszony megromlásához és az I. világháború kütöréséhez.” (Quigley). Megjelent a háború alatt több plakát is Angliában, melyeken szó szerint „hun” veszéllyel riogatták a lakosságot, a németekkel kapcsolatban is, lévén a szónak van egy „barbár hódító” jelentése az angolban.

A viszony megromlása úgy kezdődött, hogy az angolok 1895-ben előre kitervelt módon megtámadták a búrokat Dél-Afrikában, majd 1899-ben újra, aminek áldozatul estek a német

Sir Edward Grey

érdekeltségek, és hozzájárult mindehhez az USA első gyarmati háborúja 1898-ban. Németország jogos felháborodásában, önvédelemből 1898-ban, 1900-ban, 1906-ban és 1908-ban elfogadott parlamenti törvények alapján nagyarányú flottafejlesztésbe kezdett, hogy hátrányait lefaragja. Ezt hívták az angolok német militarizmusnak, mely ellen a *balance-of-power*, a hatalmi egyensúly elve mentén (Anglia a kontinensen a második legerősebb hatalmat, vagy hatalmakat támogatja a legerősebbel szemben) szükségesnek látták az új szövetségi rendszer, az *entente* kialakítását Franciaországgal 1904-ben, és a félrevezetett Oroszországgal 1907-ben. Az *entente* megalakításának első nagy szogalmazója még a XIX. században W. T. Stead volt, a Milner-csoport egyik alapító tagja. Quigley megemlíti a csoport visszahúzóását a hatalomból 1906 és 1915 között, de ez – mint egyúttal utal is rá – látszólagos volt, mert a „segítők körének” tagjai, Herbert Asquith (miniszterelnök 1908–1916), Sir Edward Grey (Asquith külügyminisztere) és Sir Richard Haldane (hadügyminiszter 1905–1912), az őt követő, ugyancsak liberális imperialista John E. B. Seeley (1912–1914), majd Kitchener tábornok által vezetett külpolitika teljes mértékben a csoport felfogását tükrözte. Grey és Asquith alelnökei voltak a Liberális Ligának, amelynek vezetője 1902-től Archibald Primrose, Rosebery lordja volt, a Rhodes-Milner csoport bennfentes tagja, korábbi külügyminiszter és miniszterelnök, Lord Rothschild veje. (Rosebery anyai nagyapja a Kaspar Hauser-történetből ismert Lord Stanhope volt, az Orfikus Kör, egy befolyásos és ma is fennálló angol titkos társaság tagja; Boardman, 1/1, 2).

Olyan események, mint a Dél-Afrikai Unió létrejötte, a tengeri versengés Németországgal, a *splendid isolation* elv megszüntetése 1902-ben, akkor még egy oroszellenes angol-japán szövetség érdekében, a titkos katonai megbeszélések Franciaországgal, melyek eredményeként a brit kormányon belüli kis csoport már 1911 előtt elhatározta harcoló brit alakulatok bevetését Európában (e tárgyalások eredményeit Grey és társai az utolsó pillanatig eltitkolták a kabinet többsége előtt, akik elleneztek a háborúba lépést; G. Miller), aztán az 1907-es egyezmény Oroszországgal (ez a két nagyhatalom érdekeinek kölcsönös figyelembevételén alapult, elsősorban Közép-Ázsia tekintetében, mint ahogy a franciákkal való szövetség az egyiptomi és marokkói érdekeiken), a brit magatartás Németországgal szemben az Agadir- (vagy második marokkói) krízis idején 1911-ben (amelynek megteremtéséhez a *The Times* ugyancsak nem kis részben hozzájárult) – tehát az események egész sora 1906 és 1915 között a Milner-csoport szemléletét tükrözte (Quigley). „... A háború kütörése után a Milner csoport és a Cecil-blokk vissza akart térni a (nyílt) hatalomba, főként amiatt, hogy a kormányzati kontrol a háborús időkben lehetőséget adjon az események irányítására a csoport által elképzelt háború utáni rendezéssel kapcsolatban.” (Quigley). *Entrée*-jüket a nyilvános politikába a Lusitania utas szállító hajó elsüllyesztése

Herbert Asquith

jelezte 1915. május 7-én. A németek bejelentették, hogy válaszul a brit kereskedelmi hadviselésre és a hadijoggal ellentétes lépésekre (Anglia kereskedelmi hajókat is felfegyverzett), minden hajót megtámadnak. A New Yorkból kifutott Lusitaniát, amely titokban nagy mennyiségű lőszeret és robbanóanyagot is szállított, a haditengerészet felsőbb utasításra magára hagyta, és egy német tengeralattjáró megtorpedózta. A katasztrófa megrendezésében része volt Winston Churchillnek, aki akkor az admirális első lordja volt – ezt követően egy időre visszavonult –, valamint Wilsonnak, J. P. Morgan-nak, és House-nak (Sutton: *Wall Street & Hitler* és Colin Thompson: *Lusitania*). A hajó tragédiáját több mindenre felhasználták: Amerikában közfelháborodást keltettek vele, hogy beléphessenek a háborúba Németország ellen, Angliában pedig vádolni lehetett a kormányt, és a liberális párt mérsékelt szárnyának kiszorításával megbízott, majd hatalomra juttatott „outsider”, Lloyd George első koalíciós (tory-liberális) kormányában 1915 májusában megjelenhetek a Cecil-blokk és a Milner csoport tagjai, összesen tizenegyen. Az 1916 decemberében megalakult második koalíciós kormányban maga Lord Milner lett a tárca nélküli hadügyminiszter, Lloyd George titkára pedig Philip Kerr, Lord Lothian lett, akinek a nevéhez fűződik többek között a „német nép háborús bűnösségéről” szóló hírheft zárókérdés a Versailles-i Egyezmény 231. cikkelyében (Boardman 4.), majd ugyanő volt a Hitlernek teret adó „megbékéltetési” politika egyik fő irányítója. Ezek a tények mind erőteljesen mutatják az I. világháborúhoz vezető, sőt az azt lezáró események előre tervezettségét. A

geopolitikus Halford J. Mackinder, aki a fábiánus vezetők által létrehozott *Coefficients* csoport, egy informális asztaltársaság tagjaként rendszeresen találkozott Milnerrel és Grey-jel, 1904-ben három tömör mondatban fogalmazta meg ennek a brit geostratégiának, azaz a világalomhoz vezető útnak a maximumait, ami egyik vezérfonala az angolszász külpolitika megértésének: „Aki uralja Kelet-Európát, parancsol a szűzföldnek (Közép-Ázsia, a bibliai „Paradicsom”, a Tigris-Eufratesz-Oxus-Indus folyók közti terület); aki uralja a szűzföldet, parancsol a világszigetnek (Euro-Ázsia-Afrika); és aki uralja a világszigetet, parancsol a világnak.” Hozzáteszük, hogy 1919-ben a Párizsi Békekonzferencián a Németországgal kapcsolatos „céljünk már kettős volt: engedmények révén a megváltott bűnös szerepében tartani, illetve felhasználni Oroszország és Franciaország ellen”, ugyanakkor úgy találták, hogy a háború utáni Európában egyfajta *nem-demokratikus szocializmust* kell támogatni, mert „itt nem lehetséges alkalmazni az önkormányzatiság elvét, vagy a parlamentarizmust”, mint mondták, ezek az angol vívmányok, „nem export-cikkek”. Továbbá „a csoport 1918-ban már eljátszódott egy integrált Európa gondolatával, mivel ekkor úgy hitték, hogy egy állandó együttműködési rendszer Anglia és az USA között a háború következménye lehet.” (Quigley) Úgy gondolták, hogy az 1919-ben Genfben általuk létrehozott Népszövetség lehet a magva az egyesült Európának. Amerika népének izolacionista érzülete azonban 1941-ig, a Pearl Harbor-i japán támadásig ezt nem tette lehetővé.

A háború kitörése

Az osztrák trónörökös, Ferenc Ferdinánd elleni sarajevói merénylet 1914. június 28-án, természetesen beletartozott ebbe az összefüggésrendszerbe. A 19 éves Gavrilo Principet, a *Black Hand* nevű terrorista szervezet tagját felhasználták a merénylet elkövetésére. Vallomása szerint egyik társa, Ciganovich szabadkőműves volt, egy másikuk szerint pedig a felbujtók egyike, Tankosich őrnagy ugyancsak (M. E. Durham: *The Sarajevo Crime*, London, 1925; ld. még a Karagyorgyevics és Obrenovics szerb dinasztiák kívülről is manipulált ellentétét). Az a tény, hogy a Monarchia 1908-ban annektálta Bosznia-Hercegovinát, nem játszhatott valódi szerepet a háborús okok között, mint hivatkoztak rá később, hiszen az 1878-as berlini konferencián épp az angolok és oroszok adtak felhatalmazást rá, így ez nem sérthette az érdekeiket. A merényletet és a Monarchia hadüzenetét követően maga Grey is azt nyilatkozta, hogy „Szerbiát bizonyos fokig természetesen meg kell aláznai” (júli. 29. Grey Lichnowskynak; Andrássy). Anglia fő morális önigazolása, ürügye a háborúba lépésre elsősorban Franciaország védelme volt Németországgal szemben.

Foglaljuk össze röviden Anglia hadbalépésének körülményeit, mivel ennek kétértelmű, indirekt technikája is jellemző. A brit külügyminiszter sokáig a félvezetés stratégiáját követte a be nem avatkozással kapcsolatban. 1914. augusztus 1-én, a délelőtt 11 órai kabinetülést megelőzően Grey magántitkára, Sir William Tyrrell útján üzenetet küldött a német nagykövetnek, Lichnowskynak: „a mostani kabinet-ülés eredményeként délután bemutatathatók Önnek néhány tény, amelyek hasznosak lehetnek a nagy katasztrófa elkerülése érdekében”. Majd délután fél négykor hívatta a nagykövetet, hogy „javaslatokat tegyen Anglia semlegességére vonatkozóan, még abban az esetben is, ha Németország háborúban lenne Franciaországgal és

Oroszországgal” (Lichnowsky-Jagow táviratok és az angol király távirata a császárnak; G. Miller). A németeknek és szövetségeseinek fontos kérdés volt, hogy elkerülhessék a kétfrontos háborút, keleten Oroszországgal – amelynek a központi hatalmak augusztus 1-én küldtek hadüzenetet –, nyugaton pedig Franciaországgal, bár a Schlieffen-tervvel felkészültek erre az eshetőségre is. Lichnowsky aznapi utolsó távirata két perccel este tíz után érkezett meg Berlinbe, melyre Vilmos császár, aki kezdetben hitt az angol ígéreteknek, már így reagált: „Az a benyomásom, hogy Mr. Grey egy hamis kutya, aki fél a saját hívtányságától és csalárd politikájától, de aki nyíltan nem vall színt ellenünk, hogy általunk kényszerítse magát.” (G. Miller). Miután a németek azt az ígéretet tették Cambonnak, a londoni francia nagykövetnek, hogy nem támadják meg Franciaországot (Grey tudott erről, de augusztus 3-án délutánjáig eltitkolta a kormánya előtt; G. Miller), Grey és köre augusztus 2-án a délutánt azzal töltötte, hogy megfelelőbb ürügyet találjon Anglia belépésére, mint Franciaország védelme, és ez a belga semlegesség ügye volt. Az általános katonai mozgósítás közepette a franciák előbb Luxemburnál provokálták a németeket, mire azok 2-án megszállták a nagyhercegséget – erre a franciák hadüzenet nélkül átlépték az elzász-lotharingiai határt –, majd, mivel a belgák nem engedték békésen felvonulni a területükön őket, 3-án a német csapatok – meg akarván előzni a francia fenyegetést – megtámadták Belgiumot. Anglia ezt követően augusztus 4-én intézett hadüzenetet Németországhoz. Mindazonáltal a néhány nappal korábbi félrevezető közlések az angol semlegességről – melyeket később a németek „félreértéseként” állítottak be – megtették a hatásukat és nagymértékben hozzájárultak a II. Vilmos császár és vezérkari főnöke, Helmuth von Moltke közti viszony megromlásához – a császár, mint említettük, kezdetben hitt az angoloknak, Moltke nem, bár Anglia semlegességét fontosnak tartotta (G. Miller) –, a császár még augusztus 1-én beavatkozott a hadsereg felvonulási stratégiájába, a vezérkari főnököt önálló cselekvésében korlátozta, aminek hatására még tábornokai sem mindig követték parancsait, ez vezetett többek között a már-már döntő győzelmet hozó Marne-i csata körüli bonyodalmakhoz, a német haderő megtorpanásához Párizs alatt szeptember 5-e és 10-e között (Moltke emlékiratok). Ezt később egyes német tábornokok is igyekeztek félremagyarázni, Moltkéra hárítva a felelősséget, aki a Marne-i csata után idegösszeomlást kapott, visszavonult és 1916-ban elhunyt.

Amerika szerepéről

„... már néhány nap van csak egy szörnyű kataklizmáig... túl sok a gyűlölet, túl sok a féltékenység. Ha Anglia bármikor hozzájárul, Franciaország és Oroszország körülzárja Németországot és Ausztriát. Anglia nem akarja teljesen szétzúzni Németországot, mert azután egyedül kellene számolnia az ősi ellenséggel, Oroszországgal; de ha Németország ragaszkodik az egyre növekvő flottához, akkor Angliának nem lesz választása” – írta levelében Edward M. House ezredes Wilson amerikai elnöknek Berlinből 1914. május 29-én. Az elnök bizalmas tanácsadójának szavai egyértelműen feltárják, hogy az amerikaiak tudatában voltak annak, mi a háború egyik fő célja: a feltörekvő Németország és szövetségesei visszaszorítása, hogy azok ne veszélyeztessék Anglia tengeri hatalmát, birodalmi elsőbbségét. Erről a veszélyről persze szó sem volt, hiszen az angol flotta akkora volt, mint a világ összes többi hajóhada

HOW THE HUN HATES!

THE HUNS CAPTURED SOME OF OUR FISHERMEN IN THE NORTH SEA AND TOOK THEM TO SENNELAGER. THEY CHARGED THEM WITHOUT A SHRED OF EVIDENCE WITH BEING "MINE LAYERS." THEY ORDERED THEM TO BE PUNISHED WITHOUT A TRIAL. THAT PUNISHMENT CONSISTED IN SHAVING ALL THE HAIR OFF ONE SIDE OF THE HEAD AND FACE. THE HUNS THEN MARCHED THEIR VICTIMS THROUGH THE STREETS AND EXPOSED THEM TO THE JEERS OF THE GERMAN POPULACE.

BRITISH SAILORS! LOOK! READ! AND REMEMBER!

együttvéve. A Milner-csoportok angol és amerikai ágai között közvetítő House elárulja azt is, hogy Anglia céljai közé tartozott, hogy felhasználja Németországot az „ősi ellenséggel”, Oroszországgal szemben (az oroszok lettek Steadék második számú „hatékonyan működő ördögei”). Két olyan stratégiai alapgondolat ez, melyek House levele szerint is nyilvánvaló részét képezték az angolszász hatalmak geopolitikai felfogásának, és amelyek végzetesen meghatározták a XX. század európai történelmét, lásd a NATO első főtitkára, Lord Ismay 1952. április 4-én a szervezet három célját ismertető szavait: „Az oroszokat kint tartani, az amerikaiakat bent, a németeket lent.”

Az angolok kezdettől fogva számíthattak az USA mindennemű segítségére – ezt a háború első éveiben óriási hitelek, titkos hadiszállítmányok formájában kapták meg a franciákkal együtt (ld. a Federal Reserve System megalapítása 1913-ban, ami biztosította a hitelek korlátlan folyósítását), miközben Amerika a Németországgal való kereskedelmi forgalmát erősen lecsökkentette. Az amerikai segítség reménye nélkül az angolok bele sem fogtak volna sem az első, sem a második nagy háborúba, hiszen egyrészt az európai szövetségeseikre, a francia haderőre nem lehetett komolyan számítani, másrészt Oroszországgal kapcsolatban egészen más céljaik voltak, nem a világhatalmon való osztozkodás (ez megmutatkozott már 1915-ben a gorlicei csatában, ahol szövetségesei magára hagyták Oroszországot). A brit külpolitika irányítóinak szeme előtt egyetlen cél lebegett: az angolszász dominanciájú világkormány, világhatalom kialakítása, amelyhez hidat képezett Európa átalakításának hosszabb távú terve.

A háború küszöbén a diplomáciai üzenetek is a feltétlen angol-amerikai együttműködésről tanúskodnak. Ezekből a brit-amerikai dokumentumokból választottunk ki kettőt, az egyik az amerikai nagykövet, Walter Hines Page távirata Greynek, a másik a válasszal megbízott angol külügyminiszterhelyettesé. Page a baltimore-i Johns Hopkins University-n végezte tanulmányait, melyet a Skull and Bones rend egyik tagja, Daniel Coit Gilman alapított 1876-ban, s amely azóta is a rend irányítása alatt áll (az egyetem ma az egyik központja az eugenetikai és géntechnológiai kutatásoknak). Az angol táviratok mellé kívánczolt az akkor még látszólag a Monroe-elvhez, a be nem avatkozás elvéhez fennköltén ragaszkodó Wilson elnök semlegességi nyilatkozata. Ebben, hasonlóan a brit semlegességi ígéretekhez, egy tipikus frázis-dokumentummal állunk szemben – Wilsont úgy is nevezték, hogy a propaganda-front generalisszimusza. A nyilatkozat a központi hatalmak megtévesztésére született, hiszen Amerika 1917-ben, amikor a háborús veszteségei lehetővé tették volna Közép-Európa számára egy előnyös békét, hatályon kívül helyezte a Monroe-doktrínát, és morális okokra hivatkozva belépett az európai háborúba, eldöntve annak végső kimenetelét.

A háború után Rudolf Steiner az alábbi szavakat fűzte a kialakult helyzethez utalva a lehetséges jövőre: „*A jelenlegi győztes az anglo-amerikai népek lényé... és ezt a lényt... arra rendelte a sors, hogy a jövőben uralja a világot... Könnyű lesz megalapítani a külső birodalmat, mert ezt azoknak az erőnek a segítségével fogja tenni, melyeknek a győztesek nem adnak hitelt. A külső uralom átvétele egy természeti erő könnyörtelenségével fog lezajlani... Vajon lesz-e elegendő számú ember azok között, akik átvállalják a külső uralmat, akik érezni fogják a felelősséget, hogy a szellemi élet csíráját elültessék ebbe a teljesen materialisztikus birodalomba? Mi több, nincs sok idő ennek megtételére. E század közepe egy nagyon fontos időpont... A materializmus uralma a rombolás erőit hordozza magában. A külső uralmat vállalni azt jelenti, hogy valaki felveszi a rombolás erőit, a betegség erőit a világban, ezeken belül él. A szellem új magvából fog eljönni valami, amit az ember a jövőbe vihet. Ez a mag táplál, és azok, akiknek a kezébe az uralom került, különösen felelősek lesznek érte.*” (Boardman 3)

DOKUMENTUMOK

A londoni amerikai nagykövet távirata Sir Edward Greynek. London, 1914. július 29.

Kedves Sir Edward, informálisan küldök Önnek egy táviratot, amelyet épp most kaptam kormányomtól, és amelyet örömmel továbbítok Önnek. Tegnap beszélgetésünkben érintettem ezt a tárgyat; és nem szükséges mondanom, hogy állok szolgálatára.

Szívélyes üdvözzel,
Walter Hines Page.

Csatolva:

Az Amerikai Egyesült Államok nagykövetsége. Az amerikai nagykövetségen fogadott távirat, 1914. július 29.

A külügyminiszter kéri a nagykövetet, hogy fontolja meg, vajon

elfogadható lenne-e, vagy szolgálna-e valamely magas célt az Egyesült Államok közbenjárása a jelenlegi krízisben, ha ezt felajánlaná a Hágai egyezmény 3. cikkelye alapján.

*

Sir Arthur Nicolson, állandó külügyminiszter-helyettes feljegyzése az amerikai nagykövettel folytatott megbeszéléséről, 1914. augusztus 8.

Mr. Page feltett egy kérdést, amelyre valójában ő maga válaszolhatna, de szeretné a véleményemet hallani. A kérdés: vajon hasznos lenne-e az Egyesült Államok kormánya számára, ha felajánlaná közbenjárását bármilyen területen... Azt mondtam, hogy ezt később inkább lehetséges megtenni, amikor a sikernek nagyobb az esélye...

WOODROW WILSON ELNÖK SEMLEGESSÉGI NYILATKOZATA

(1914. augusztus 19.)

ÜZENET A KONGRESSZUSHOZ

A háború hatása az Egyesült Államokra attól fog függeni, amit az amerikai polgárok mondanak és tesznek. Minden ember, aki valóban szereti Amerikát, a semlegesség igazi szellemében fog cselekedni és beszélni, ami a részrehajlatlanság, egyenesség és barátságosság szelleme minden vonatkozásban. A nemzet szellemét ebben a kritikus dologban nagymértékben az fogja meghatározni, amit az egyén és a társadalom és azok összessége a nyilvános találkozókon tesz és mond, az, amit a hírlapok és magazinok tartalmaznak, az, amit a miniszterek kimondanak a pulpitu-saikon és az emberek véleménye, amit kinyilvánítanak az utcán.

Az Egyesült Államok népe számos nemzetből származik, főként azokból a nemzetekből, amelyek most háborúban állnak egymással. Természetes és elkerülhetetlen, hogy a legkülönbözőbb szimpátia-megnyilatkozás és kívánság merül fel a konfliktus ügyeivel és körülményeivel kapcsolatban. Néhányan az egyik nemzetnek, mások a másoknak kívánnak sikert a jelenlegi küzdelemben. Könnyű felkelteni a szenvedélyeket, és nehéz lecsillapítani azokat. Nagy felelősséget vállal magára, aki felkelti azokat, felelősséget nem kisebb dologért, mint hogy az Egyesült Államok népe, akinek szeretete országa és lojalitása kormánya iránt egyesít minden amerikai, tisztelettel és oda-adással gondolkodva róla és érdekeiről, ellenséges táborokra oszolhat, felindulhat egymás ellen, és belekeveredhet a háborúba, ha nem is tevőlegesen, de véleményében és hatásában.

Ezek a megosztottságok közöttünk végzetesek lennének a lelki békénk számára, és komolyan megállíthatnak a mi kötelességünk helyes végrehajtásának útján, megállíthatnak bennünket, mint nagy, békés nemzetet, mint olyan népet, aki kész eljátszani a részrehajlatlan közvetítés szerepét, és tanácsokat adni a békével és megegyezéssel kapcsolatban, nem partizánként, hanem barátként.

Én ezért, polgártársaim, bátorkodom ünnepélyesen figyelmeztető szavakat mondani önöknek, hogy ne álljanak szenvedélyesen az oldalára a semlegességet legmélyebben, legalapvetőbben megsértő partizánságnak. Az Egyesült Államoknak semlegesnek kell lennie, úgy ténylegesen, mint névlegesen,

ezekben a napokban, melyek megpróbáltatást jelentenek az emberi lelkek számára. Részrehajlatlanoknak kell lennünk gondolatban, ugyanúgy cselekedetben, féket kell tennünk érzelmeinkre, ugyanúgy, mint minden ügyletre, ami egyik félnek kedvezhet a másikkal szemben.

Fordította: Z. T. Cs.

IRODALOM

World War I Document Archive (www.lib.byu.edu)

G. P. Gooch-Harold Temperley: *British Documents on the Origins of the World War I. 1898–1914*. Vol XI., The Outbreak of War: Foreign Office Documents, June 28–August 4. 1914., London, 1926. (www.lib.byu.edu)

Geoffrey Miller: *The Millstone – British Naval Policy in the Mediterranean, 1900–1914*, 2003. www.manorhouse.clara.net/book3/themillstone.html (a legújabb munka a témában, rendkívül alaposan dokumentált és nem elfogult)

Carroll Quigley: *The Anglo-American Establishment*. Books in Focus, New York, 1981. www.users.cyberone.com.au/myers/quigley.html (sok fontos részlet); Carroll Quigley: *Tragedy and Hope*. uo./tragedy.html (főként a kommunizmus anglo-amerikai támogatására vonatkozó részletei,

magyarul: Cleon W. Skousen: *A leleplezett kapitalista*. Gede testvérek kiadása, 2004).

Lionel Curtis: *The Commonwealth of Nations, 1916., The Commonwealth of God* (webhely ld. előbb)

Terry M. Boardman: (1) *Anthroposophy and the Question of Conspiracy in Modern History*, 2000, I-II., (2) *From the British Empire to the American Empire*, 2001, (3) *Dark Night of the World*, 1998. (4) *The Push Towards a New World Order in the 1990's*, (Steiner-idézetek forrása) www.monju.pwp.blueyonder.co.uk

Andrássy Gyula gróf: *A világháború problémái*, Budapest, Az Élet Kiadása, 1916. (az oroszok szerepét eltúlozza)

Helmuth von Moltke, 1848–1916, *Dokumente zu seinem Leben und Wirken*, Band I-II., Perseus Verlag, Basel, 1995. (köszönet Kálmán Istvánnak és A. Brachernek az idevágó közlésekért)

Dr. Walter Johannes Stein: *Mivel tartozik a Nyugat a Keletnek?* 1932., in: Szabad Gondolat, 2002.5/3. melléklet.

Rudolf Steiner: *Történelmi szimptomatológia*. 1918. (magyar kiadás 1995.); *A szellemi erők működése az idős és a fiatal nemzedékben*. 1922. (magyar kiadás 2002.); *World Economy*, I. előadás, London, 1917.

MAKOVECZ IMRE KIÁLLÍTÁSA

Makovecz Imre *Rajzok* című kiállítását, amely ezúttal épületfotók helyett kizárólag épületekhez készített vázlatokat, tanulmányrajzokat mutatott be az Ernst Múzeum közönségének, Francois Burkhardt építészekritikus, a Milánóban megjelenő *Crossing* folyóirat főszerkesztője nyitotta meg.

Megnyitó beszédében elsősorban azt emelte ki, hogy a nemzetközi építészeti tendenciákat meghatározó módon külső, az építészet lényegétől idegen elvárások alakítják, nem a művészetből fakadó igények, ezért az építészet kommunikációs szerepe erősen leszűkült. Az építés anyagi-technikai vonatkozásai elfedik annak szellemi tartalmát és az építészet és a befogadó közösség között megszűnt az eleven, pozitív inspirációt hordozó kapcsolat, holott ennek különös jelentősége lenne korunkban, amelyben a médiák vizuális világa meghatározóvá vált a mindennapi életben, s az építészet hatékony eszköz lehetne egy másfajta világ erőteljes megjelenítésére. Makovecz Imre építészét ezért találja nemzetközi szinten nagy jelentőséggel bíró modellnek, mert ezt a hiányt tölti be a tevékenységében alkalmazott folyamatos párbeszéd az épület, az építés és a befogadó közeg között. Bár csak a rendszerváltással, a diktatúrák megszűnésével jött el egy egészen új építészeti tevékenység nyílt lehetősége – amely egyúttal sürgetően felvetette a stílus, az új építészeti formák kérdését az egykori szocialista országokban –, Makovecz már évtizedekkel korábban készült a válasszal és volt bátorsága folyamatosan új határokat feszegetni az építészetben. Politikai rendszerektől, ideológiáktól függetlenül képes volt világosan arra figyelni, hogy mire van valójában szükségük az embereknek. Az általa kialakított – ha úgy tetszik, organikus – modell a közösség tudatába mélyen beépült tudásra hivatkozik, amikor

nyelvébe felvette a szimbolumokat, a mitológikus elemeket. Ugyanilyen fontos, hogy építészet a természettel is kommunikál, munkáira jellemző a természetben megfigyelhető növekedési folyamatok átértelmezése és követése, és ezáltal a környezetével való harmónia kialakítása. Ezt a kapcsolatot nem csak a természettel, hanem az adott hely történelmével is létrehozta, aminek jelentős szerepe van abban, hogy az emberek tudatosítsák kötődésüket a helyhez; a fa Makovecz Imre által gyakran használt metaforájával élve, az emberek föld feletti életének is az ember rejtett, nem látható gyökerei adnak folyamatos, az azonosságát fenntartó táplálékot.

A bemutatott rajzokkal kapcsolatban Francois Burkhardt kiemelte azok többrétegű mondanivalóját, a képi ábrázolás mögötti utalásokat és a rajzokra írt szövegekben rejlő újabb, költői jellegű megközelítési lehetőségeket. Fontosnak tartotta említeni, hogy párhuzamot lát Makovecz témái és Gaudí művészetének egyik kevésbé ismert inspirációja között. Gaudí a Barcelona melletti Montserrat hegy szikláinak és kőfejtőinek drámai látványa is erőteljesen befolyásolták a tervezésben, legjobb példa erre a Casa Milá (az épület köznyelvi elnevezése, a *Pedretera* katalánul kőfejtőt jelent) tömegformálása.

Gaudí számára a természet érzelmekre erősen ható formái a szellem közvetlen jelenlétét jelentették, és művészetében is az anyagi és szellemi világ kapcsolatára törekedett. Burkhardt szerint ez a legfontosabb és legidőszerűbb Makovecz Imre építészetében is, ez az, ami nemzetközi vonatkozásban is leginkább figyelemreméltó tevékenységében.

(A következő oldalakon a kiállításon látható egyik rajzot, a 2004-ben készült *Atilla palotájá*-t mutatjuk be.)